

Маліннікова Д.К.,
старший викладач кафедри правознавства та фінансів
Полтавського інституту економіки та права

УДК 340.13
DOI 10.32782/2663-5666.2024.1.4

ПРАКТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Вступ. На даний час медіація в Україні набуває все більшого значення, як ефективний та мирний метод вирішення конфліктів у різних сферах життя. Протягом останніх років спостерігається зростання зацікавленості в цьому інструменті, однак є кілька викликів, що стоять на шляху його повноцінного розвитку. Про медіацію можна доволі багато говорити, але без практики та без активного її впровадження вона не запрацює. За останні декілька років активної практики та вивчення впровадження медіації в інших країнах, ми напрацювали декілька інструментів, які допоможуть популяризувати саме практичне використання медіації, як ефективного та альтернативного методу вирішення спорів.

В Україні питання розвитку медіації займається багато науковців, серед яких варто виокремити О. Омельченко, О. Карпова, медіації присвятили свої дослідження Т. Кисельова, Б. Леко, Г. Чуйко, Я. ван Звітен, В., Полішук, Р. Гаврилюк та інші. Окремо хотілося б виокремити професора з Нідерландів Яна ван Звітена та його 10 золотих правил впровадження медіації, які ми в тому числі розглянемо.

Метою статті є визначення ефективних практичних інструментів аби медіація запрацювала у нашій країні.

Виклад основного матеріалу. Протягом тривалого періоду часу в Україні розвиток медіації був покладений на плечі ентузіастів медіаторів, які навіть за відсутності певного законодавчого підґрунтя, активно займались популяризацією медіації.

Хоча від самого початку в 90-х роках медіація в Україні була підтримана американськими донорами та організаціями медіаторів, усередині 2010-х європейський вплив став помітнішим. Попри те, що медіація є новим явищем для Європи, українські медіатори, зокрема після подій Майдану 2014 року, обрали дискурс європеїзації і почали позиціонувати медіацію як невід’ємну частину європейської культури та важливу європейську цінність, яка відображена в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і в низці документів про співпрацю [1, с. 8].

У даному контексті досвід впровадженні медіації в Україні є досить схожим на досвід Нідерландів, адже там протягом майже 25 років ініціатива впровадження медіації, була виключно в руках медіаторів. У перші десять років були лише піонери – ентузіасти. Звісно ж, було багато різних думок, і між ними були суперечки. Але у них був час експериментувати і не бути при цьому в центрі уваги. Вийшло так, що ця дитина мала час рости. Як і належить дітям, вони робили помилки, вчилися на власному досвіді і так дорослішали. Зараз є більше 3 тисяч активних зареєстрованих медіаторів, близько 200.000 офіційних медіацій і значно більше – неофіційних. Також є близько 30.000 людей, які пройшли курс з медіації і використовують ці навички у своїй щоденній роботі. Серед них – судді, мери, HR-менеджери, фінансові аналітики та інші. Голландія заснувала «Нідерландський інститут медіації» (Netherlands Mediation Institute) в 1996 році. Це була приватна структура. Законодавче закріплення тоді навіть ще не розглядалося. Загальноєвропейська дискусія почалася приблизно в 1998 році і її результатом стала офіційна директива щодо медіації в 2009 році. Голландія прийняла свій перший закон у цій сфері в 2009-му. Цей закон був дуже загальним, і, звісно, не закріплював жодних зобов’язань щодо обов’язковості процесу медіації [2]. В Україні незважаючи на активну позицію громадських організацій та медіаторської спільноти та численні законодавчі ініціативи щодо медіації, Закон України «Про медіацію» був прийнятий лише 16 листопада 2021 року та надав, нарешті, таке бажане законодавче підґрунтя для медіації. Але, як виявилось, лише прийняттям спеціального законодавства неможливо вирішити проблеми впровадження медіації в Україні і це ми можемо чітко зазначити виходячи з власного досвіду практикуючих медіаторів.

В той же час, згідно з опитуванням, проведеним в 2020-2021 рр. у Бельгії, Італії та Франції, 75-85% справ, у ході яких застосовувалася

процедура медіації, завершилися успіхом. При цьому у Європі поширеною категорією спорів, поряд із сімейними, є справи, що стосуються захисту прав споживачів. Так, для врегулювання подібних міжнародних спорів, що виникають на європейському ринку, на рівні Європейського Союзу було прийнято Директиву 2013/11/ЄС. Вона пропонує альтернативне вирішення спорів щодо споживачів. Крім того, під час пандемії COVID-19 великою популярністю користувалася медіація у справах щодо скасування та відшкодування вартості бронювання турів відпочинку у зв'язку з обмеженням туристичних подорожей. Цей приклад показує, так би мовити, адаптивність медіації, можливість пристосування процедури до нових категорій справ та її універсальність [4].

Незважаючи на такий позитивний досвід впровадження медіації в Європейських країнах, в Україні просування медіації йде значно повільніше, навіть з врахуванням прийнятого Закону України «Про медіацію», який, як ми вже зазначали вище, дав таке важливе підґрунтя для розвитку медіації. Тут варто зазначити дослідження Ясиновського І. Г., який виокремив 10 проблем, що стоять на шляху розвитку медіації:

- 1) Низька правова культура населення.
- 2) Низький рівень довіри до даної послуги.
- 3) Недостатня поінформованість суспільства загалом і громадян зокрема про медіацію, її переваги як альтернативи судовому розгляду.
- 4) Позиції сторін, які не бажають іти на компроміс.
- 5) Специфіка національного правосуддя.
- 6) Низький рівень співпраці з міжнародними організаціями.
- 7) Відсутність належної фінансової підтримки.
- 8) Громадські засади розвитку медіації.
- 9) Складність вибору медіатора як високопрофесійної особи [3].

При розборі теми щодо впровадження медіації у нас в країні вкрай важливо розуміти, в чому саме виникають проблеми та з чим це пов'язано, адже це ключ до формування ефективних інструментів для їх вирішення. Для нас ключовими у розбудові культури мирного вирішення спорів та популяризації медіації, як альтернативного методу вирішення спорів є наступні інструменти:

1. Поширення інформації про процедуру медіації серед населення. Це найперше на що необхідно скерувати ресурси. У ході роботи, пропонуючи провести процедуру медіації ми

стикаємось з тим, що люди не розуміють що це, жодного разу не чули про медіацію та потребують додаткового роз'яснення про те, як відбувається сам процес медіації та чим завершується. Питання поширення інформації про медіацію – це не лише про обізнаність, це ще і про формування певного рівня довіри до даної процедури у широкого кола населення шляхом роз'яснення усіх принципів, етапів медіації, компетенцій медіатора та його ролі. Аби сформуванню належний рівень довіри людини – саме до процесу та до медіатора. Як правило тут ми проводимо навчальні тренінги, де розповідаємо про основи конфліктології і відповідно розповідаємо про основи медіації та яким чином за допомогою медіації можна вирішити певні конфлікти. Тут головним є чітке роз'яснення, що медіація – це не магічна паличка, помахом якої можна вирішити усі юридичні проблеми, це процедура, де сторони за допомогою кваліфікованого медіатора вирішують самостійно свій спір і у разі досягнення домовленостей, можуть укласти угоду за результати медіації. Окрім того, важливим чинником є також поінформованість сторін, що вони мають право урегулювати спір за допомогою медіації, навіть якщо справа вже перебуває в суді, на будь – якій стадії судового розгляду справи, в тому числі, як і право укласти мирову угоду на будь – якій стадії судового розгляду (частина 2 статті 207 Цивільного – процесуального кодексу України).

Отже, тут ми можемо пропонувати проведення освітніх програм, що є одним з найважливіших інструментів популяризації медіації. Це може бути проведення семінарів, тренінгів, вебінарів та інших освітніх заходів для різних цільових аудиторій, включаючи адвокатів, суддів, бізнесменів, громадян.

2. Зміна стереотипного мислення у суспільстві. Дуже часто у відповідь на пропозиції провести медіацію ми чуємо, що даний спосіб урегулювання спорів, не притаманний нашому суспільству, адже у нас звикли вирішувати все з точки зору «силових» методів, це так би мовити наша пострадянська «спадщина», суспільство не звикло брати на себе відповідальність за вирішення своїх проблем, а тому простіше звернутись до суду, де вже суддя вирішить спір між сторонами, де одна з них обов'язково залишиться у програші, а інша отримає бажане. Інколи саму пропозицію провести досудове урегулювання, переговори, медіацію, сторони сприймають як прояв слабкості опонента та невпевненості у своїй юридичній позиції. Ми з цим

категорично не погоджуємось і тут влучними є одне з правил професора Яна ван Звітена, який у своїх правилах успішної імплементації медіації зазначає, що культура це не виправдання, «не кажіть, що це не спрацює у вашій країні, що це не частина вашої культури». Звісно, кожна країна, кожне суспільство має свої власні правила, свій власний спосіб вирішувати конфлікти. Тому вам потрібно адаптувати медіацію до цього способу. Подумати, як зробити так, щоб медіація запрацювала. Як переконати людей, як до них звернутися. Але головне розуміти, що це можливо [2]. Звісно, змінювати усталену систему вирішення спорів важко, але варто руйнувати стереотипи, наголошувати, що діалог та примирення, це не прояв слабкості, а спосіб комунікації та взаємодії один з одним з метою досягнення спільного розуміння та вирішення проблем, де сторони слухають точку зору один одного та активно співпрацюють аби вирішити спір. В цій ситуації, як правило усі виходять з позицією «win – win» (перемога – перемога), де кожна з сторін отримує таке бажане задоволення своїх потреб та інтересів. Висвітлення медіації, як позитивного та важливого елементу суспільства, який сприяє побудові мирного та гармонійного оточення.

Зміна мислення щодо медіації потребує системної роботи з різними верствами населення та спільної дії від різних верств суспільства.

3. Професійність медіаторів. Згідно з Законом України «Про медіацію» [5], у статті 9 зазначено, що медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном. У статті 10 вищевказаного Закону зазначено, що базова підготовка медіаторів здійснюється за програмою обсягом (тривалістю) не менше 90 годин навчання, у тому числі не менше 45 годин практичного навчання. Програма базової підготовки медіатора включає теоретичну підготовку і відпрацювання практичних навичок і її можуть проводити суб'єкти надання освітніх послуг. І саме тут постає питання – чи можна опанувати медіацію за 90 годин навчання? Чи достатньо цього часу для здобуття абсолютно нової професії, адже так, медіація – це професія, як юрист, психолог, лікар, тому забезпечення якісного рівня навчання, постійного професійного підвищення кваліфікації медіаторів, на нашу думку повинна бути законодавчо закріплена, шляхом закріплення певних стандартів у навчанні та критеріїв відповідності. Тут нам імпонує досвід Нідерландів, адже за відсутності єдиного нормативного акта

у Нідерландах регулювання доступу до професії медіатора відбувається децентралізовано через відповідні організації. Зараз основною такою організацією є Федерація медіації Нідерландів, котра веде відповідний реєстр сертифікованих медіаторів. Встановлені Федерацією медіації Нідерландів стандарти якості послуг із медіації та засади контролю за наданням цих послуг є причиною того, що зареєстровані медіатори мають високий попит на ринку альтернативного вирішення спорів [6]. Менша кількість медіаторів, але більша кваліфікація і відповідно більше довіри до цієї процедури і до самого медіатора, будуть запорукою успіху не лише процедури медіації для окремих індивідів, а її популяризації у суспільстві, адже люди будуть бачити її результати на практиці.

4. Доступність послуг. На даний час медіаційна мережа, нерівномірно поширена в Україні, що викликає певні проблеми під час обрання медіатора, якщо сторони все ж таки вирішили провести процедуру медіації. Медіатори присутні не завжди та не всюди. Це дійсно питання, яке неможливо вирішити в дуже короткі терміни. З іншого боку, це схоже на питання про «курку чи яйце». Медіаторів недостатньо через брак попиту (що викликано відносним незнанням). Отже, до цього питання слід підходити одночасно з обох сторін: просування інструменту з паралельним сприянням отримання кваліфікації медіатора [8].

Згідно з частиною 6 статтею 10 Закону України «Про медіацію», суб'єкти освітньої діяльності, що здійснюють підготовку медіаторів, ведуть реєстри своїх випускників, в яких зазначаються відомості:

- 1) прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) особи, яка проходила підготовку;
- 2) найменування суб'єкта освітньої діяльності, що здійснив підготовку;
- 3) кількість годин навчання, у тому числі практичного навчання;
- 4) назва курсу підготовки;
- 5) дата проведення підготовки;
- 6) номер та дата видачі сертифіката.

Тобто, як ми бачимо, у нас не створено Єдиного реєстру, в якому містилась би інформація про всіх медіаторів, які провадять свою діяльність в тих чи інших областях, де бенефіціари по своєму запиту змогли б знайти повний перелік професійних медіаторів з зазначенням їх освітнього рівня, кваліфікації та можливо практичного досвіду. Створення такого реєстру значно спростила б пошуки медіатора і це дава-

ла б, в тому числі, і гарантії медіаторам, що їх дані в такому реєстрі наявні. Як наприклад Єдиний реєстр Адвокатів України, де можна знайти адвоката згідно його даних, обрати необхідного адвоката зі списку, передивитись його профіль або ж навіть роздрукувати.

За основу можна взяти ту ж нідерландську модель, де реєстр медіаторів Федерації медіації Нідерландів визнається та застосовується Радою з питань судочинства Нідерландів та Комісією з правової допомоги Нідерландів. До того ж у системі направлення на медіацію при судах можуть працювати лише медіатори, зареєстровані у Федерації медіації Нідерландів. Для того, щоб бути внесеним у реєстр медіаторів Федерації медіації Нідерландів кандидатів необхідно пройти ряд етапів:

- Першим кроком є вивчення базового курсу з медіації у визнаній Федерацією медіації Нідерландів навчальній інституції. Такі інституції перевіряються Федерацією медіації Нідерландів на початку їх діяльності та кожні п'ять років. Кожен слухач курсу із медіації повинен пройти професійну підготовку для здійснення практичної діяльності із медіації

- У разі успішного проходження базового навчання з медіації, кандидат може подати заявку на складання іспиту з теорії медіації та на проходження оцінювання навичок медіатора в незалежному Бюро іспитів Інтоп (Examenbureau Intop);

- У разі успішного складання теоретичного іспиту та проходження оцінювання навичок кандидатів необхідно отримати Сертифікат про належну поведінку [6].

5. Підтримка з боку судів. Підтримка суддями медіації може сприяти збільшенню використання цього методу вирішення юридичних спорів. Коли судді активно рекомендують сторонам спробувати медіацію перед тим, як розглядати справу в суді, це може допомогти вирішити конфлікт шляхом мирного урегулювання спору. Голова Комітету з питань незалежності Ради суддів України Віталій Кальник зазначив, що за час повномасштабного вторгнення судами України розглянуто близько 2 млн справ: «Робота не зупинялася ні на один день, а аналіз показників надходження справ до судів упродовж першого півріччя 2023 року свідчить про те, що попит на суддівські послуги лише збільшується». Водночас, за словами Віталія Кальника, не завжди вдається дотримуватися розгляду справ упродовж того періоду, на який розраховує людина, яка йде до суду. Він зазначив, що в Ук-

раїні є три суди, які не працюють тому, що йде війна, а через те, що немає суддів, які повинні відправляти правосуддя саме там. Не покращує ситуацію й відтік співробітників апарату судів, що відбувається через вкрай низьку заробітну плату [7].

Активна підтримка суддями медіації сприяє зменшенню навантаження на судову систему. Враховуючи, що багато справ можуть бути успішно вирішені через медіацію без втручання суду, це дозволяє ефективніше використовувати ресурси судових органів та скорочує терміни розгляду справ. Підтримка медіації суддями може також допомогти посилити довіру громадян до судової системи в цілому. Коли судді виявляють інтерес та підтримку альтернативних методів вирішення конфліктів, це може створити враження про більш швидкий та прозорий підхід до вирішення правових питань, де сторони не перекладатимуть відповідальність за вирішення свого правового питання на суд.

Ефективним було б також і включення навчальних програм з медіації до програм підвищення кваліфікації суддів, це дало б можливість краще зрозуміти правову природу медіації та категорію справ, де медіацію було б ефективно застосувати та відповідно пропонувати.

Це певною мірою стосується і працівників апарату суду, оскільки ці особи мають можливість інформувати громадян про медіацію, що відіграє певну роль у полегшенні шляху від судового розгляду до процесу медіації. Метою такого навчання не є перетворення його учасників на медіаторів. Для них буде достатньо отримати уявлення про сам механізм та шляхи його застосування. Більше того, коли судді та суди покажуть, що вони не лише знають про медіацію, але приймають і навіть просувають її як один із корисних інструментів вирішення конфліктів, вона зможе отримати відповідне ставлення [8].

6. Підтримка з боку правників. Як правильно описав професора Яна ван Звітена, у всіх країнах, де впроваджується медіація, починається боротьба з юристами. Юристи ставляться до цього як до змагання. Тому вся судова система, особливо судді, не сприймають медіацію серйозно. Звісно, завжди є винятки, але в основному відбувається саме так. Медіатори хочуть вибороти собі місце і доводять, що їхня послуга дуже хороша і навіть краща, ніж ті, що вже існують [2]. Однією з основних причин, чому адвокати можуть не підтримувати медіацію, є фінансові мотиви. У судових процесах адвокати зазвичай отримують гонорари за кількість

годин або за кількість справ, які вони представляють. У медіації гонорари можуть бути нижчими, оскільки процес триває менше часу. Тому адвокати можуть вважати, що вони втратять частину свого доходу, підтримуючи медіацію. Деякі адвокати можуть переживати відчуття втрати контролю над справою в умовах медіації. У судових процесах, адвокати мають можливість впливати на рішення суду шляхом подання доказів та формування стратегії захисту. У медіації вони можуть не мати такого ж рівня контролю, оскільки самі сторони визначають умови угоди. Окрім того, з нашого практичного досвіду можемо зазначити, що деякі адвокати можуть сумніватися у здатності сторін досягти угоди через медіацію. Вони можуть вважати, що процес не забезпечить їх клієнтів потрібним рівнем захисту або можливості отримати бажані вигоди. А в медіації не завжди сторони вирішують спір так, як це передбачено нормами чинного законодавства, а вирішують його з врахуванням задоволення власних інтересів та потреб, бо комусь важливим буде зберегти час та репутацію, комусь більш важливим є збереження грошей та статку.

Щоб змінити ставлення адвокатів до медіації, важливо проводити освітні програми, які розкриватимуть їм переваги цього методу вирішення конфліктів. Крім того, створення стимулів для адвокатів, таких як більш вигідні умови співпраці або обов'язкова підготовка до медіаційних процесів, може сприяти більш широкому прийняттю медіації в юридичній професії.

У будь-якому випадку, адвокат повинен знати про всі можливі варіанти вирішення спорів (судовий розгляд, арбітраж, врегулювання та медіація), і він зобов'язаний поради́ти клієнту такий, що підходить саме йому. З цієї причини вони повинні мати основні знання про цей інструмент та способи його застосування; часто вони беруть участь у всьому процесі медіації разом зі своїми клієнтами. Як наслідок, під час отримання професійного навчання та підвищення кваліфікації адвокатів варто приділяти увагу медіації [8].

Висновки. Отже, можемо резюмувати, для активного розвитку медіації в першу чергу потрібно почати з широкої просвітницької ком-

панії серед населення. За допомогою освітніх програм та інформаційних кампаній можна підвищити обізнаність громадськості щодо медіації та її переваг над судовими розглядами. Реалізація цих інструментів сприятиме поширенню медіації серед населення та сприятиме побудові в суспільстві культури діалогу та примирення. Шляхом комплексного використання цих інструментів можна досягти більшого розуміння та підтримки медіації, що дозволить їй стати більш доступною та ефективною для всіх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Тетяна Кисельва. Програмний документ. Інтеграція медіації в судову систему України. У рамках проекту Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні». 2017 р. С.8. URL: <https://md.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/Kyselova-T.-Mediation-Integartion-UKR.pdf> (дата звернення 29.03.2024);
2. Професор Ян ван Звітен. Як зробити так, щоб медіація запрацювала? URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/yak-zrobyty-tak-shhob-mediatsiya-pratsyuvala-prof-jan-van-zvieten-ri-ra-ro-netherlands> (дата звернення 29.03.2024);
3. І. Г. Ясиновський. Проблеми впровадження медіації в Україні. Актуальні проблеми політики. – 2015. – Вип. 55. – С. 260-267. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=appol_2015_55_33 (дата звернення 29.03.2024);
4. Блог проекту «Право – Justice». Медіація в Україні на порозі нового етапу розвитку. URL: https://lb.ua/blog/pravo_justice/573234_mediatsiya_ukraini_porozi_novogo.html (дата звернення 29.03.2024);
5. Закон України «Про медіацію». *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2022, № 7, ст.51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>. (дата звернення 29.03.2024);
6. Павло Бартусяк. Доступ до професії медіатора в Нідерландах. URL: <https://law.chnu.edu.ua/dostup-do-profesii-mediatora-v-niderlandakh/> (дата звернення 29.03.2024);
7. VII Міжнародний форум «Медіація і право»: день перший. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/vii-mizhnarodniy-forum-mediatsiya-i-pravo-den-pershiy.html> (дата звернення 29.03.2024);
8. Проект Право-Justice. Gap – аналіз впровадження інституту медіації в Україні. 2020. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5f5/f7d/2a9/5f5f7d2a9b5cb356474501.pdf> (Дата звернення 29.03.2024).

Маліннікова Д.К. ПРАКТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

У даній статті ми розкриємо питання популяризації медіації в Україні. Медіація, як ефективний метод вирішення конфліктів та правових спорів, здатна сприяти побудові культури діалогу та примирення в суспільстві та дати поштовх до розуміння, що в певних категоріях спорів, сторони самостійно за участю компетентного посередника зможуть вирішити свій спір без судових процесів. Звісно, що в умовах воєнного

стану в країні та в умовах повномасштабної війни, змінились пріоритети та акценти розвитку певних сфер життя, як у держави так і у суспільства. Проте, популяризація медіації важлива для її успішного впровадження та розповсюдження серед населення, що є пріоритетним напрямом. Ця стаття досліджує різноманітні інструменти, які можуть бути використані для популяризації медіації, дані інструменти не несуть великих фінансових затрат і не ставлять складних задач, але вони потребують активної залученості спільноти медіаторів, науковців, та інших стейкхолдерів та держави. Ми детально розкриємо роль стейкхолдерів у розвитку медіації, адже ми вважаємо їх внесок є вкрай важливий, оскільки вони представляють різні зацікавлені групи, які мають прямий або опосередкований інтерес у впровадженні та розвитку цього методу вирішення конфліктів. Співпраця та взаємодія між різними стейкхолдерами сприяють побудові ефективної медіаційної системи та забезпечують її стійкість і успішність. У статті ми розглянемо роль громадських організацій, спільноти медіаторів, судів та юристів на шляху розвитку медіації та її популяризації, як ефективного методу вирішення спорів.

Освітні програми, інформаційні кампанії, партнерство з медійними організаціями, створення медіаційних центрів та ресурсних центрів, залучення органів влади та законодавців – це лише деякі із заходів, які можуть сприяти популяризації медіації.

Ключові слова: медіація, популяризація медіації, розвиток медіації, інструменти популяризації медіації, культура діалогу.

Malinnikova D.K. PRACTICAL TOOLS FOR POPULARIZING MEDIATION IN UKRAINE

This article addresses the issue of popularizing mediation in Ukraine. Mediation, as an effective method of conflict resolution and legal disputes, can contribute to fostering a culture of dialogue and reconciliation in society and encourage the understanding that in certain categories of disputes, parties can resolve their differences with the assistance of a competent mediator without resorting to court processes. Of course, in times of war in the country and under conditions of full-scale conflict, priorities and focuses in the development of certain spheres of life, both in the state and in society, have changed. However, the popularization of mediation is crucial for its successful implementation and dissemination among the population, which is a priority direction. This article explores various tools that can be used to popularize mediation. These tools do not require significant financial investment or pose complex challenges, but they do require active involvement from the community of mediators, researchers, other stakeholders, and the government. We will delve into the role of stakeholders in the development of mediation, as we consider their contribution to be extremely important, given that they represent various interested groups with direct or indirect interests in the implementation and development of this conflict resolution method. Collaboration and interaction among various stakeholders contribute to the construction of an effective mediation system and ensure its resilience and success. In the article, we will discuss the role of civil society organizations, the mediation community, courts, and lawyers in the development and popularization of mediation as an effective method of dispute resolution.

Educational programs, informational campaigns, partnerships with media organizations, the establishment of mediation centers and resource centers, and involving government bodies and legislators are just some of the measures that can contribute to the popularization of mediation.

Key words: mediation, popularization of mediation, mediation development, tools for popularizing mediation, culture of dialogue.